

ΝΑ ΑΠΟΣΥΡΕΣΑΙ, ΑΥΤΟ ΕΙΝ' Η ΑΓΑΠΗ Παρακείμενο

Γιώργου Μανιάτη

Τί ἀκριβῶς ἀγαπᾶμε ὅταν ἀγαπιόμαστε;

Τό «ἕτερον ἡμῖς» εἶναι κάτι πού ὑπάρχει. Ποῦ ὑπάρχει; Ρωτάω: Τό περιέχω; Πῶς γίνεται ν' ἀγαπάω ἕνα κορίτσι; Ἐπίσης: Καί πῶς, ὕστερα, νά ἀγαπάω ἕνα ἄλλο; Ποιό ἀπ' τά δύο εἶναι τό «ἕτερον ἡμῖς»;

Πάνω σ' αὐτή τή σκέψη παρουσιάζεται, Χριστέ μου, ὁ ἄγγελός σου. Γιασεμιά περασμένα σέ πευκοβελόνες καί βεβαίως ἕνα χάριτο καραβάκι στό χέρι. Πέφτω ἀπ' τό δέντρο καί δηλώνω ἀμέσως φαροφύλακας.

Ἐνα κορίτσι θαρρῶ εἶναι θρονιασμένο ἐντός μου. Δέν μπορῶ νά τό ψαύσω καί τό γυρεύω ἐδῶ κι ἐκεῖ. Ἄς ὑποθέσουμε μάλιστα τώρα πῶς τό τρίτο αὐτό κορίτσι εἶναι ἀγόρι. Τί εἶναι θρονιασμένο ἐντός μου; Μιά ὀπή. Ναί, ἀλλά μέ πόσες τρύπες;

Τό «ἕτερον ἡμῖς» λανθάνει μέσα μου σά χῶρος πού τόν καταλαμβάνω χωρίς νά μοῦ ἀνήκει. Ὁ μισός εἶμαι ξένος. Ὅταν εἶμαι νηφάλιος ἄς ποῦμε ὅτι κοιμᾶμαι. Ὅταν ἐρωτεύομαι ξυπνάει ὁ χῶρος μέσα μου καί μοῦ λέει: εἶμαι (δήλ. εἶσαι!) ἄδειος. Τό «ἕτερον ἡμῖς» εἶμαι ἐγώ. Πῶς, ὅμως, αὐτό; Ρωτάω: Μέ ποιά ἀφορμή; Γιατί αὐτό τό κορίτσι κι ὄχι τό ἄλλο; Ἐπίσης: Γιατί καί τά δύο κι ὄχι τό ἕνα; Τρίτον: Γιατί τώρα δά κι ὄχι πρό ἑξαμήνου;

Οἱ ὀφθαλμοί κόποις κτῶνται. Σοῦ γράφω «μάτια μου» καί ξέρω ὅτι νοσῶ. Ἡ ἀγάπη εἶναι νόσ(τ)ος (πού συνήθως τήν ὑφίσταται κι ἕνας — τό λιγότερο — ἀθῶος. Εἶναι φορές πού τήν ὑφίσταται ἡ ὑφήλιος).

Ἡ ἀγάπη εἶναι ἡ πηγὴ τῆς τυραννίας. Κανείς δέν κινδυνεύει ἀπ' αὐτόν πού δέν τόν ἀγαπάει[...]. Θέλετε ν' ἀγαπήσετε ὅπωςδήποτε; Πάψτε νά ἀγαπᾶτε τώρα ἀμέσως.

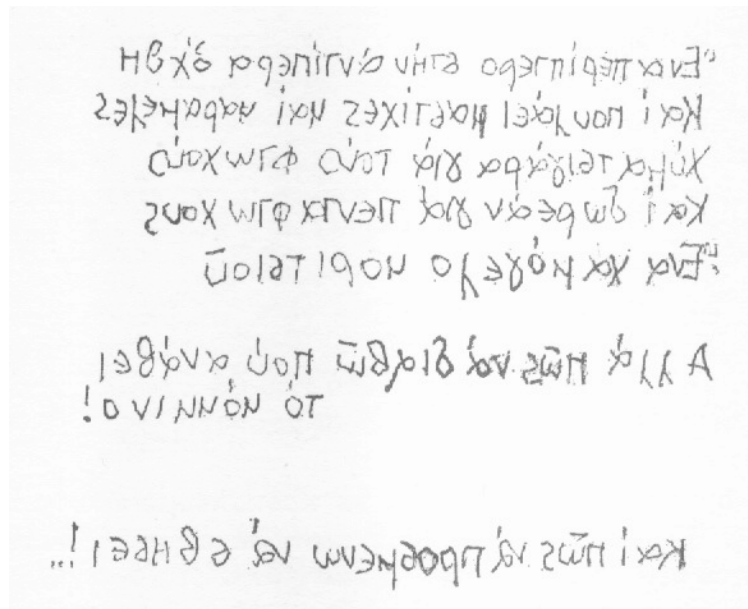
Ὁ πλησίον δέν εἶναι φαγώσιμο γιά νά τόν ἀγαπᾶτε. Μάλιστα κανείς δέ σᾶς ὑποχρεώνει νά λέτε, ἐπειδὴ ἀγαπᾶτε, ὅτι ἀγαπᾶτε τόν ἄλλο. Τά αισθήματά σας εἶναι πού σᾶς κινοῦν; Τό ἴδιο καί τήν ντομάτα. «Make love, not war»: αὐτό πού κάνουν κι οἱ κότες. Τό πλέον ἀφόρητο: νά σέ ἀγαποῦν (δηλαδή νά σέ περιλαμβάνουν). Ἡ ἀγάπη εἶναι ἔλλειψη ἐχεμύθειας. Δέ μᾶς ἐνώνει τίποτα περισσότερο ἀπ' αὐτό πού μᾶς χωρίζει.

Νά ἀποσύρεσαι, γιατί εἶναι ἔξυπνο νά ἀποσύρεσαι: ξυπνᾶς. Ἀπό τήν ἀποψη αὐτή ὁ ἔρως εἶναι σχολεῖο, καιρός γιά γνώση. (Κάθε ἰσχυρὴ ἀνησυχία εἶναι πηγὴ γνώσεως. Π.χ. ἡ πτώση μέ τό ἀλεξίπτωτο, ὁ σεισμός, τό αὐτοκινητιστικό δυστύχημα, ἡ τρικυμία, ἡ θανάσιμη προσβολή — ὅλα τά θανάσιμα — τό ἄγχος ἐν ὥρα μάχης). Ἐπίσης ἡ συγγραφή εἶναι σχολεῖο. Ὁ πειρασμός μεγαλώνει νά πῶ ὅτι ἐρωτεύομαστε γιά νά γράψουμε. Ἐνσταση: Δέ γράφουν ὅμως ὅλοι. Ἀπάντηση: Καί ποῦ τό ξέρουν; Ἐγώ λέω ὅτι ὁ λόγος καί ἡ ἀγάπη προωθοῦνται παράλληλα καί μέ τήν ἴδια ἀφορμή. Ὅπωςδήποτε σχετίζονται.

— Αλλά ή αγάπη δέν παύει νά εἶναι τυραννία.

— Καί μήπως ό λόγος τί εἶναι;

Μόνο μέ άσήμαντα πράγματα έπιτυγχάνεται ή έπαφή. Η γλώσσα εἶναι ξένη φωνή. Υπάρχει, στήν Τέχνη, μιά μοναδική δυνατότητα έπικοινωνίας, άκόμη καί γνώσεως. Αλλά όχι από τό φανερό της μέρος, από τά πρόδηλα. Προκύπτει από τά νεύματα — γιατί υπάρχει μιά τέχνη τοῦ νεύματος καί ύποχθόνιοι κώδικες μέ βάση τούς όποίους παράγουν (μέ τίς ίδιες λέξεις πού έμεις καθεύδουμε) τά μάγια τους οί ποιητές. Πώς παράγεται λοιπόν τό ποίημα; Όπως καί οί χρησμοί. Οί σημασίες εἶναι τό προσωπεϊό τής Τέχνης καί δέν εἶναι Τέχνη από αυτές αλλά από τά άσήμαντα καί τίς σημασίες πού λαβαίνουμε μ' αυτά οί σημασίες. Λοιπόν αυτοί οί κώδικες εἶναι καί στήν αγάπη, όπως αυτό τό ποίημα πού εἶναι συγχρόνως ποίημα καί μήνυμα έρωτικό, ραβασάκι. (Διαβάζεται μέ τή βοήθεια ενός καθρέφτη).

Η γλώσσα εἶναι ξένη φωνή όταν εἶναι ξένη. Αυτό εἶναι τό άκριβές. Έχω άπευθύνει τό άκόλουθο:

«Αγαπητή μου Σās μέ όρέγομαι, άν τά πτυχία Σας έπιτρέπουν αυτή τήν καθαρεύουσα — καί θέλω έπίσης νά πῶ: άχαλίνωτα. Τό σοῦ τό μοῦ τό τοῦ, έγώ τουλάχιστον τ' άπώλεσα, μέ τήν ίδια άφορμή πού άπώλεσα γενικῶς τή διαμονή, επί τής γῆς τουλάχιστον, καί δέν μπορῶ νά κατοικήσω πλέον παρά — όχι στόν κόρφο Σās παρακαλῶ, αυτό τό έχω γνωρίσει, ούτε καν στόν κόλπο Σας, έχω κιόλας γράψει μέσα τά όνόματα τῶν έρωτικῶν μαρτύρων, τῶν έθνικῶν μάλιστα όλα (έγώ δέν αναφώνησα, έντός Σας άκριβῶς: “Καί τώρα, τίνος εἶναι αυτό τό πράγμα;”), λοιπόν νά κατοικήσω πού άλλοῦ; σ τ ό ν ἴ δ ι ο Σ α ς τ ό ν τ ό π ο, άντιλαμβάνεστε; άνάμεσα στά σκουλαρίκια Σας, καί, άν έπιτρέπεται, νά Σέ εἶμαι (ή ευγένειά Σας θά τό σημειώσει ότι έδῶ ύποχρεώθηκα σέ ένικό),

νά σεληνοτροπῶ για χάρη Σας και φυσικά χωρίς ντροπή γι' αυτό, ό πού άφ' ότου Σᾶς πήρα στά χέρια μου βρήκα χέρια (πού Σᾶς ανήκουν, αν τουλάχιστον πρόκειται νά μήν πλεονάσουν), δέν είπα όμως κακό μά πώς ή αγάπη κι ή γλώσσα μας τρέφουν ή μία τήν άλλη, έτσι κι εγώ εγκαύτηκα για τήν αδελφό μου, κι όταν ανάβουν τά μάτια Σας ανοίγει ένας φεγγίτης πάνω στή λεύκα τή σπινθηριστή και πάνω στό φεγγάρι, καλέ φεγγάρι μου, κόψτε λοιπόν μία φέτα για τό δείπνο μά και δειπνεΐστε λίγο ακόμη μόνη, είναι νωρίς για συναντήσεις τόσο πού Σέ μάς ποθῶ — ή αγάπη μάς μαθαίνει έτοῦτο πρώτα: νά περιμένουμε κομμάτι».

Τό ύφος προκύπτει, όπως σε όλες τις περιπτώσεις πού έχουμε ύφος, από τήν αδυναμία νά αποδώσω τήν πραγματικότητα. Περιγράφω επιδέξια αυτό πού ζω άδέξια. Έγκαταλείπω τό γεγονός στους βάνουσους και περιγράφω τό σχεδόν τοῦ γεγονότος.

Οί συγγραφείς χρησιμεύει νά προκαλοῦμε έρωτικές δυσκολίες. Τό γράψιμο σάν απάντηση σε έρωτική δυσκολία, εκτός πού είναι φάρμακο, είναι και ή αποδοτικότερη άσκηση. Γιατί ή συναναστροφή με τή γλώσσα είναι ανατροφή (μάλιστα «όμιλία», αν δέν απατῶμαι, σημαίνει ακριβῶς: συναναστροφή). Στή γλώσσα όμως και στήν αγάπη φτάνεις από τόν ίδιο δρόμο. Η αγάπη μάς οδηγεί στή γλώσσα με πάθος. Η γλώσσα πρέπει νά οδηγεί σε αγάπη χωρίς εμπάθεια.

Νά συγκρίνουμε τούς τρόπους τῆς γλώσσας και τούς τρόπους τῆς αγάπης. Μάλιστα νά τούς συγκρίνουμε πριν και μετά από σχετικές εμπειρίες (έρωτική και συγγραφική), κι όπως δουλεύουμε ένα κείμενο έτσι νά επεξεργαστοῦμε κι έναν πόθο.

Φτάνεις σε αγάπη χωρίς εμπάθεια όταν φτάνεις σε μιάν αγάπη-χωρίς-αγάπη. (Μέ οδηγό τά λόγια). Η αγάπη είναι: παραίτηση από τό αίτημα για ανταπόκριση. Τά υπόλοιπα ὄζουν κανιβαλισμό. Ο κανιβαλισμός όμως είναι καταγωγική κατάσταση και για τοῦτο σύμφυτο τῆς αγάπης. Σκοτώνεις, βλέπεις, αγαπᾶς, μαζί. Μάλιστα πολλῶν ειδῶν φόνοι είναι πράξεις έρωτικές. Νά αποσύρσαι, αυτό είν' ή αγάπη. Αυτό όμως είν' ό σκοπός. Ο σκοπός είναι νά αποσύρσαι — έτσι είναι εὐφυές νά πράττεις. Και τοῦτο όμως λαβαίνει ισχύ όταν προηγουμένως έχεις πυρακτωθεΐ, όταν έχεις διϋλίσει, μέσα από αλληπάλληλα ὀλισθήματα, πώς τό πρώτο στάδιο τῆς αγάπης είναι ή επέλαση και ή άρπαγή. (Νά ὀρίσω τά στάδια τοῦ έρωτα).

Νά υποψιαστεΐς τί συμβαίνει, δέν τό υποψιάζεσαι με τό μάθημα. Π ρ έ π ε ι ν ά π ά θ ε ι ς. Τό μάθημα είναι τό πάθος. Τό πάθος είναι οί ακρότητες. Οί ακρότητες είναι αδύνατες σ' έναν πού λειτουργεί (και άφειδῶς). Πρέπει λοιπόν νά μπαίνω στή δυσκολία τῆς φαντασίας. Η λειτουργία είναι πρόσκομμα. Έτσι έξηγεΐται ότι περιπλέκω, λαβυρινθοποιῶ τις σχέσεις μου.

Γίνομαι άθίγγανος: ό μή θέλων τινί προσεγγίσει.

Λέω:

«Σέ ΑΓΑΠΩ» θά πεῖ σ' ἀγαπῶ μέ τόν κοινό [θηλαστικό] τρόπο, σέ μ' ἀγαπῶ. Δέν μπορῶ νά σέ ἀντικαταστήσω καί σέ τοῦτο οὔτε πού χρειάζεται νά ξέρω ποιός εἶσαι. Εἶσαι εἶμαι.

«ΣΕ ἀγαπῶ» ἀντιθέτως σημαίνει: ὁμολογῶ ὅτι εἶσαι ἄλλος. Δέν μπορῶ νά σέ ἀντικαταστήσω καί σέ τοῦτο χρειάζεται νά μήν ξέρω ποιός εἶσαι.

«Σέ ΑΓΑΠΩ» θά πεῖ: εἶσαι τό σχῆμα τῆς ἀγκαλιᾶς μου, μέλος μου. Κάτι σάν τό πόδι μου, τό χέρι μου, τό αὐτί μου.

«ΣΕ ἀγαπῶ» σημαίνει ἐκτείνομαι χωρίς σχῆμα καί εἶμαι ἀπλῶς: εἶμαι ὁ ὄχι-ἐσύ: τό ἄπειρο πού ἀφήνει ἡ ἀπουσία σου.

«Σέ ΑΓΑΠΩ» θέλει νά πεῖ: Μακριά σου πεθαίνω· κοντά μου πεθαίνεις ἐσύ.

«ΣΕ ἀγαπῶ» θά πεῖ: Σ' ἀγαπῶ ἄν δέ φύγεις ἐσύ θά φύγω μόνος μου.

Ἡ μόνη ὑποφερτή, ἡ ἀγάπη αὐτοῦ τοῦ τύπου, εἶναι ἀγάπη τοῦ ἤδη ἀγαπημένου. Ἀρχίζω ν' ἀγαπῶ τό ἤδη ἀγαπημένο θά πεῖ: ἀρχίζω νά παύω νά τ' ἀγαπῶ, ἀρχίζω νά συγκατανεύω νά τό χάσω· ἀρχίζω νά παραιτοῦμαι ἀπ' τήν κατάκτησή του, πρὸς χάριν κατακτήσεως ἄλλου τύπου, καί χάνω καί τό ἔδαφος καί τά γόνατά μου.

Αὐτή ἡ ἀγάπη εἶναι «πλουῦς δεύτερος», ὄχι ἡ πρώτη ἀγάπη πού αἰσθάνομαι γιά κάτι, ἀλλά ἡ τελευταία. Ἡ τελευταία ἀγάπη γιά κάτι δέν εἶναι μιά ἀγάπη σάν τί ἄλλες, ἀλλά ἀγάπη ἄλλη, καί σάν τέτοια ὄχι μόνο τελευταία ἀλλά καί τελευταία καί πρώτη: εἶναι ἡ ἀγάπη πού κρατάει στό χέρι τό πρόσωπό μου — ἓνα καινούργιο πρόσωπο, μέ τό ὅποιο μόνο μπορῶ τήν ἀλλαγὴ τοῦ καιροῦ, ἀφοῦ εἰσέλθω στήν ἀποκαθαρτικὴ κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου πού κρατάει τό λουλούδι στό βιβλίο τοῦ Ἀλέξη καί χάσω κάθε πρόσωπο προηγουμένως.

Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὀπή. Σάν ὀπή θέλει νά εἶναι γεμάτος — ἄς εἶναι καί μέ ζυμαρικά. Κανείς δέν μπορεῖ ν' ἀδειάσει κανέναν καί κανείς δέ γεμίζει κανέναν. Αδειάζουμε ὅταν χάνουμε τόν ἑαυτό μας (τό μόνο πράγμα πού δικαιούται νά χάσει κανείς), ὄχι τόν ἄλλο. Τόν ἄλλο δέ δικαιούμαστε (καί δέν μποροῦμε) οὔτε νά τόν χάσουμε οὔτε νά τόν βροῦμε.

Προσοχή. Ἡ ἀγάπη ἐδῶ δέν εἶναι ἀσιατική. Αὐτή ἡ θρησκεία πού κρατάει ἐπὶ 2.000 χρόνια μούτρα — σά νά τῆς ἔφαγε ὁ γαῖδαρος τό ψωμί — πού δέ γέλασε ποτέ, μέ καμία ἀφορμή, πού ἂν ἦταν γυναίκα δέ θά σταύρωνε ἄντρα οὔτε μέ ἔκλειψη ἡλίου ὀλική, δέν ἔχει βέβαια θέση ἐδῶ. Θά ἀντικαταστήσω τὴ θρησκεία μέ τὴν ἐρωτικὴ πρακτικὴ. (Αὐτό εἶναι δυνατό γιατί πηγάζουν ἀπὸ τὴν ἴδια τρύπα. Ποιὰ εἶναι αὐτή ἡ τρύπα; Νά τό ἐρώτημα). Ἡ θρησκεία λειτούργησε ἓναν καιρὸ, γιατί λειτούργησε ὡς πατρίδα — τότε πού πατρίδα δέν εἶχαμε. Τί χρειάζεται τώρα; Τώρα τό ἔθνος εἶναι οἱ ἐρωτικές του δυνάμεις, τίποτε ἄλλο.

Ἄς ποῦμε ὅτι θά γίνω ὁ Βελισάριος τῆς ἀγάπης. Ὁ Βελισάριος ἀφοσιωμένος σέ μιά καί μόνο γυναίκα πού, ἄλλωστε, δέν ἀπόστασε νά τόν προδίδει, καί μάλιστα γι' αὐτό ἴσως, μετέφερε τόν ἔρωτα στίς μεγάλες μάχες. Ὁ Βελισάριος

ἤξερε νά ἀποσύρεται, ἦταν στρατηγός τῆς ἀγάπης, σκηνοθέτης τῆς. Μία γυναίκα; Ἐξεταστέον. Τό καλό βιολί, ὅσο παλιώνει, τόσο καλύτερα παίζει.

Νά κάνω τήν ἀγάπη ἀντικείμενο τῆς τακτικῆς καί τῆς στρατηγικῆς. Ἀλλάζω δηλαδή τήν κυβέρνηση. Ὅλα τά ὑπάρχοντα ὑπουργεῖα, τό Ἐθνικῆς Ἀμύνης, τό Παιδείας καί Θρησκευμάτων, τό Ἐμπορίου, τό Ἐσωτερικῶν, τό Ἐξωτερικῶν, ὅλ' αὐτά συγχωνεύονται σέ ἓνα μόνο: τό ὑπουργεῖο τῶν Χυδαίων Ἀναγκῶν. Δημιουργοῦνται νέα ὑπουργεῖα: τοῦ Ἑρωτα πρῶτα πρῶτα, στή θέση τοῦ Παιδείας καί Θρησκευμάτων· τῆς Μουσικῆς, δηλαδή τῆς Καλλιτεχνικῆς Δημιουργίας, ἀντί τοῦ Ἐθνικῆς Ἀμύνης. (Ἡ Ἑλλάδα ὑπῆρξε Ἑλλάδα ἀπό τόν Ὅμηρο, ὄχι ἀπ' τόν Ἀγαμέμνονα). Τοῦ Χρόνου, στή θέση τοῦ Ἐργασίας· ὑπουργεῖο Ἡθους, ἀντί Ἐσωτερικῶν καί Αστυνομίας· ὑπουργεῖο παραγωγῆς τοῦ Νοήματος ἀντί Βιομηχανίας· ὑπουργεῖο Μοιχείας (ἀντί Ἐξωτερικῶν) κλπ.

Ἀρμενίζω σέ μιὰ κουταλιά νερό. «Καί τό πουκάμισό μου λαχταράει τό φόρεμά Σας». Ἡ ζήλεια πῶς παράγεται; Θά ἔπρεπε νά ὑπάρχει ὑπουργεῖο γιά τή ζήλεια. Ὅλες οἱ σχέσεις «εἶναι» ἔνοχες. Θέλει νά πεῖ: Ἡ ἔνοχή εἶναι χρήσιμη (ἐρεθιστική). Ἔτσι γίνονται οἱ γάμοι καί τά παιδιά. Ἐμεῖς πού δέν κάνουμε — πού δέ θά κάνουμε — παιδιά, πρέπει βεβαίως ν' ἀποκτήσουμε κατευθείαν ἐγγόνια.

Κάθε προαγωγή στή σχέση δύο ἀνθρώπων εἶναι ἀποτέλεσμα ἀλληλοσπαραγμοῦ. Ἀποδοτικό αὐτό. Ὁ πόλεμος γιά ἐπαφή, ἀγώνας γιά ἐξηλεκτισμό. Ἐξυτηρετεῖται καί ἡ πατρίδα.

Πῶς γίνεται νά γράφω καί τόσο πολύ καλά καί τόσο πολύ ἄσχημα;

Αὐτό τό βιβλίο πρόκειται νά εἶναι: 1ον) μέθοδος, ταμεῖο τρόπων· 2ον) ποίημα (ἀπό ποιήματα)· 3ον) μυθιστόρημα· 4ον) θέατρο· 5ον) δοκίμιο· 6ον) ψέμα. Πάντως δέν ἐκδίδω ἂν δέν πρόκειται νά συντριψῶ τίς ἴδιες μου τίς προβλέψεις — καί ἄς ἀφήσουμε ἐκεῖνες τῶν ἄλλων. Λέω «μυθιστόρημα» ἢ «ἐγχειρίδιο» (ἀγάπης φυσικά). Βιβλίο ἀπλῶς ἴσως μπορέσω νά πῶ.

Αὐτό λοιπόν τό βιβλίο δέν εἶναι δυνατό νά διαβάζεται ὅπως ὅπως. Ὅρισμένα μέρη, τό ποίημα *Ἡ νύχτα ἐπί παραδείγματι* δέ θά μποροῦν νά διαβάζονται παρά μέσα ἀπό καθρέφτη. Ὅπωςδήποτε τυπογραφικά δέ θά μοιάζει μέ κανένα βιβλίο — ἐφόσον δέ θά μοιάζει καί κατά τά ἄλλα. Κατά μήκος τοῦ γραπτοῦ, δεξιά, μιὰ στενή παράλληλη στήλη θά δίνει ὁδηγίες στόν ἀναγνώστη (μέ τρόπο πού νά μή θίγονται οὔτε αὐτός οὔτε τό κείμενο, ἀλλά νά δημιουργεῖται μεταξύ τους συνεννοή, κρυφή, ἐρωτικοῦ χαρακτήρα συνεννόηση). Τό παράλληλο αὐτό κείμενο θά εἶναι [καί θά εἶναι γραμμένο στόν] παρακείμενο. Θ' ἀποτελεῖ ἄλλωστε δοκίμιο περί ἀναγνώσεως καί θά στέκει καί μόνο του ὡς τό ἡμερολόγιο τῆς Μυθολογίας. Διότι: τί εἶναι ἀνάγνωση; Καί, ἐπιτρέπεται ἓνα βιβλίο νά μὴν ὑπαινίσσεται ἔστω, τούς ιδιαίτερους κανόνες μέ βάση τούς ὁποίους εἶναι δυνατό νά διαβαστεῖ; Ὅσα βιβλία δέν ἀπαιτοῦν πρωτόκολλο ἀναγνώσεως γιά νά λειτουργήσουν, δέν εἶναι γιά μένα ἀξιόλογα. Αὐ-

τό βέβαια δέν μπορεῖ νά γίνεται ἐπί τούτου, ὀφείλει νά προκύπτει ἀπό τήν ποιότητα τοῦ πονήματος.

Ὅπωςδήποτε, ἕνα βιβλίο πού νά γίνεται κατανοητό τώρα ἀμέσως, θά τό ἔγραφαν ὅλοι οἱ συγγραφεῖς σ' αὐτή τή χώρα.

(Τό κατάντημα εἶναι, βεβαίως, ἐκατέρωθεν τῶν ἔργων). Ἐδῶ ὅμως ἡ πρόθεση εἶναι ἕνα βιβλίο γενικό καί τό ὅποιο θά χρειαστεῖ 30 χρόνια γιά νά ἠχήσει. Ὅ,τι θά τοῦ λείπει — γιατί κάθε συνετό βιβλίο ἐπιβάλλεται νά εἶναι κατά τι λειψό — νά προκύπτει ἀπό ὑπερβάσεις τῶν δηλωμένων στόχων, ἀπό τό ἴδιο του τό ξεπέρασμα, ὄχι ἀπό ἀνεπάρκεια. Τό αἶτημα εἶναι: κάτι πού νά φύγει ἀπ' τό χέρι μου· καλύτερα: πού τό χέρι μου νά φύγει μαζί του.

Νά μπορεῖ νά παιχτεῖ στό θέατρο.

Νά πατήσει σέ μῦθο καί νά καταστεῖ μυθιστόρημα.

Νά εἶναι δυνατόν κανεῖς νά τό χορέψει (ἐάν βέβαια ξέρει).

Νά εἶναι ποίημα (ὄχι ἀπό τήν ἄποψη ὅτι περιέχει ποιήματα, ἀλλά ἀπό τήν ἄποψη ὅτι φτάνει μέχρι τόν καθαρό ἦχο καί ὅταν ἐπανερχεται στό Βασίλειο τῆς Ἑλλάδος, τοῦ Νοήματος ἤθελα νά πῶ, νά δίνει τήν εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου πού πρωτομιλάει: τοῦ πρώτου πρώτου ἀνθρώπου. Ἡ ἔξοδος ἀπό τό νόημα καί ἡ ἐπάνοδος σ' αὐτό νά γίνει — μέ τό μίνιμουμ τῶν δαπανῶν, πρώτον — ἄλλοτε στό ἐπίπεδο τῆς λέξης, ἄλλοτε στό ἐπίπεδο τῆς φράσης. Τό βιβλίο λοιπόν αὐτό νά μᾶς προδώσει ἕνα πρὸς ἕναν ὅλους καί ν' ἀπευθυνθεῖ χωρίς μεσάζοντες στούς ἀπόντες.

Ὅπου μιλάει κορίτσι θά εἶναι μέ πλαγιαστά στοιχεῖα καί οἱ σελίδες θά διαφέρουν τυπογραφικά ἀπό ἐκεῖνες στίς ὁποῖες θά μιλάει ὁ ποιητής. (Ὁ ποιητής ξέρει ὅτι ἡ γυναίκα εἶναι συναδέλφος καί δέ βρίσκει λόγους νά μὴ τήν τιμήσει μεριμνᾷ νά βρεῖ τρόπον νά τό κάνει).

Σέ ὀρισμένα σημεῖα τό βιβλίο θά διαβάζεται ἀνάποδα, ἐννοῶ ἐδῶ ἀναποδογυρισμένο. Καί πάλι καλά πού θά διαβάζεται. (Αὐτό ἔχει νά κάνει μέ τήν καλοσύνη μου. Μέ τήν ἀδυναμία μου ἔστω).

Τό ὅλο κείμενο θά τείνει συνεχῶς πρὸς [ὄ,τι σχεδόν δέν ὑποφέρω]: τή μουσική. Τό παραλήρημα πού ἐνσωματώνω φτάνει σ' ἕνα σημεῖο πού δέν ξέρει τί λέει — ἀλλά ξέρει τί σημαίνει. Ἀδειάζω τίς λέξεις ἀπό τά νοήματα. Αὐτομάτως ὀξύνω τούς ρυθμούς (ὀξύνονται οὕτως ἢ ἄλλως) καί κάνω τό ἀποφασιστικό βῆμα νά μιλήσω σάν γιά πρώτη φορά. Πρωτογράφω.

Ὡστε τό ζήτημα δέν εἶναι καθόλου αὐτό: νά γίνω ὁ Βελισάριος τῆς ἀγάπης — ἀλλά ὁ Βελισάριος τοῦ μυθιστορήματος.

Τί ὅμως εἶναι μυθιστόρημα; Ἡ περιπέτεια τῶν ἡρώων του; Λοιπόν στό ἐξῆς πρόκειται περὶ τῆς περιπέτειας τῶν σελίδων, τῆς περιπέτειας στό ἐπίπεδο τῶν σελίδων.

Παίρνεις πέντε πρόσωπα καί τά ζωντανεύεις — τά κάνεις νά ζοῦν, τά κινεῖς. Αὐτό ὀνομάζεις μυθιστόρημα; Γράφω ἕνα βιβλίο ἀντικινηματογραφικό. Ὅ,τιδήποτε ἀποδίδεται κινηματογραφικά νά ἀποκλειστεῖ ἀπό τό βιβλίο. Ἐνα βιβλίο «στατικό» λοιπόν. Le cinema c' est du cinema.

Διευκολύνσεις: Νά βρω, από τά έτοιμα, ένα «άντίπαλο» βιβλίο και νά γράφω σάν έναντίον του. Τό Σέρντιλις. Τί είναι τό Σέρντιλις; Κάτι πού κινείται μέσα σέ κάτι πού δέν κινείται. (Έπίσης όμως: διόγκωση του όρισμου πού έχω για τή ζωή: Δύο δίδυμοι, μέ τό νά βγούν απ' τήν κοιλιά της μάνας, μέ τό πού βγαίνουν, βρίσκονται σέ μιά κοιλιά — μεγαλύτερη — απ' τήν όποία δέν ξέρουν πλέον νά βγούν. Η Μυθολογία του Ένός θά είναι έπεξήγηση της σκέψεως ότι τό ένα είναι πάντοτε δύο και, δέν απαιτεί προσπάθεια, τό δύο συνεχώς ένα. Ζεύγη του άσσου όλα. Τό ζευγος γίνεται από άντρα κι από γυναίκα (όχι άπαραιτήτως). Η μονάδα από ναί κι από όχι. Τό ανθρώπινο άτομο — πώς άτομο; — από σωμα κι από ψυχή.

Τό σωμα λείπει απ' τό βιβλίο. Τό βιβλίο, λοιπόν, θά είναι τό σωμα. Αυτό τώρα ν' αποτελέσει τό άπαραίτητο αίνιγμα. (Χωρίς αίνιγμα βιβλίο, γίνεται; Όλα τά μή αινιγματικά βιβλία είναι από σανό). Άς σημειωθεί ότι ενώ εκτείνομαι σέ όλο τό σωμα μου, μέ τόν τρόπο πού και ή Ελλάδα εκτείνεται σ' όλη τήν Ελλάδα, όπως ή Ελλάδα δέν είναι άπλως τό έδαφος, έτσι λοιπόν κι έγώ, δέν είμαι τό σωμα μου (και ό Κυναίγειρος τό απέδειξε). Ένσταση: θυμάμαι αυτόν τόν Ουγγρο λεγεωνάριο πού πήδηξε πάνω στή νάρκα και άκολουθως του πονούσαν τά πόδια. Από τό γόνατο και κάτω. Άλλά πόδια αυτός τώρα, είχε μόνο από τά γόνατα και πάνω. Μάλιστα δέν είχε καν γόνατα. Πώς αυτό είναι δυνατό; Τό άπόν λοιπόν είναι πού φωνασκεϊ. Τό άπόν είναι τό παρόν. Διότι, πώς και δέν πονούσαν τά υπόλοιπα, αυτό πού είχε απομείνει; Νά συμβουλευτώ ειδικούς σχετικά μέ τό σωμα.

Πρόσεξε ότι δέν μπορώ νά ασκήσω, παρά τό σωμα μου — έστω και μέ βοηθήματα. Στο σωμα υπάρχουν μυστικές, «παρακρατικές» δυνάμεις, πού δέν τίς υποπτεύομαι. Η «καρδιά», επί παραδείγματι, βαράει έπέλαση κι, έντούτοις, άνθίσταμαι. Επίσης: Πέφτω απ' τό Ζάλογγο, νά γκρεμιστώ, και δέν ύπακούω στό νόμο — δέν πέφτω κυριολεκτικά. Η έγκράτεια έχει άνατεθει στό σωμα;

Η πραγματικότητα έχει περιοριστεί στό γεγονός ότι καίγομαι. Όμως, σκέφτομαι: (Σκέφτομαι ότι σκέφτομαι). Μιά στιγμή. Τά μυαλά νά μήν παίρνουν άέρα, αλλά φωτιά. Η φωτιά είναι τό σύνεργο της άπόσταξης. Και πάλι, τό ζήτημα είναι τό κείμενο — δηλαδή ως ένα μεγάλο βαθμό, ή ψυχρότης έναντι της θερμότητος.

Πώς απαλλάσσεται κανείς από τήν προέλαση; Η προέλαση είναι τρόπος κι ένδεχομένως ουσία της γραφής. Τότε ό τρόπος αντιμετώπισεως της διαρροής είναι μόνο: ό λόγος νά είναι ακριβώς περί διαρροής. Δέ θέλω πορείες. Τό μοντέλο νά είναι ό πίδακας κι όχι τό ποταμάκι (μέ τίς πικροδάφνες και τά πλατάνια). Άποσκοπώ σ' ένα άλλα τριπλούν επί τόπου. Αυτό ήταν πάντα έτσι.

Νά μή βρω άντίπαλο βιβλίο. Όλα τά βιβλία νά είναι ό άντίπαλος.

Όμως, μέ ποιά άφορμή νά τό πάρω απ' τούς άνθρώπους; Πώς αυτό, νά άπευθυνθει «στους άπόντες»; Η φιλία μέ τά παιδιά πήρε και θρυμματίζεται κιάλας. Πίσω απ' τή ζέση, τήν άρωγή, τήν περιφρούρηση, από μέρους όλων,

ξεμυτίζει μία γεωγραφία. Όπως τό σῶμα χωρίζεται σέ νομούς, ἔτσι ἱεραρχεῖται — μέ ἀφορμή τή λογοτεχνία (πού ἔχει ἀφορμή τόν ἔρωτα) — μία ἀ π ό σ τ α σ η. Λέω: Νά καλέσω τούς φίλους μου ἐδῶ· νά ἔχω βράσει τό κείμενο· νά κοινω- νήσουμε ἕνας ἕνας ἀπ' τό ζωμό του, ὅπως ἀμέτρητα ἤπιαμε ἀπό τό ἴδιο κρασί — κι ἀπό τόν ἴδιο κύπελλο... Θά ἀποδώσει ἀλλιῶς μέσα μας, ἀκριβῶς γιατί, μέ τό νά ἔχει καταστραφεῖ, θά ἐπωμισθοῦμε τή συννεοχή νά τό διατηρήσουμε (μυστικότερα), βρίσκοντας ἔτσι τόν καιρό καί τό ἔδαφος, αὐτό, νά βλαστήσει — σέ ὄλους.

Αὐτός πού ἔχει φίλους δέν πρέπει νά γράφει. Καί ἂν πρόκειται ὅπωςδήποτε νά ἐνδώσει, ἄς φροντίζει νά τούς χάνει πρῶτα.

Πέμπτη. Όχι, αὐτός ὁ ἀγώνας πρέπει νά γίνει. Ἄς μή μείνει κουνούπι. Μή- πως πρόκειται νά μείνω ἐγώ; Ἀργά γιά ὅλα. Νωρίς μόνο γιά τό βιβλίο.

Τό παίρνω ἀπ' τούς ἀνθρώπους γιατί δέν εἶναι δική μου δουλειά νά τό δώ- σω. Τό παίρνω ἀπ' τούς ἀνθρώπους γιά νά μποροῦν, ὅσοι θελήσουν, νά τό βρί- σκουν μοναχοί τους. Δέν εἶναι ὅλα δουλειά αὐτοῦ πού καταβάλλει τήν προ- σπάθεια. Μερικά εἶναι τῶν ἄλλων (ὅποιων καί νά 'ναι). Ἀπευθύνεται κανείς στούς φίλους του μέ ὅλα τά μέσα — ἀλλά ὄχι μέ τή λογοτεχνία. Διαφορετικά ἡ λογοτεχνία δέ θά διέφερε ἀπό τήν τρέχουσα ἐπικοινωνία κι ἔτσι δέ θά εἶχε λό- γους ὑπαρξης. Ἡ λογοτεχνία ἀξιώνει ποιότητα γιά νά μπορεῖ ν' ἀπευθύνεται στά φαντάσματα. Αὐτή εἶναι ἡ θέση της καί ὅποιος ποιητής δέ μεριμνᾷ γιά νά καθιστά τό ποίημα «δυσεύρετο» (ὄχι βέβαια μέ τό νά τό κρύβει σπίτι του, ἀλλά σπίτι του τοῦ ποιήματος), δέν ὑπηρετεῖ τήν τέχνη του.

Συνεχίζω. Παίρνω αὐτό τό βιβλίο ἀπ' τούς ἀνθρώπους καί τό ἀπευθύνω στά θηρία. Ὁ θεός βοηθός.

Ἐνα βιβλίο δέ γίνεται ποτέ μέ λόγια. Τά λόγια τά ἔχουν ὅλοι (χωρίς καί νά τά κάνουν βιβλία), κι ἕνας μόνο δέν τά 'χει: αὐτός ἀκριβῶς πού τά γράφει. Αὐ- τός πού γράφει ξέρεي ὅτι τά λόγια εἶναι ξένα. Μέ τί λοιπόν γίνονται τά βιβλία βιβλία;

Τά λόγια εἶναι πάντα στή διάθεσή μας. Πῶς γίνεται ἄλλοτε νά βρίσκουμε τά λόγια μας καί ἄλλοτε νά τά χάνουμε; Εἶναι φορές πού ἂν μέ ὑποχρέωναν νά γράψω θά σκοτωνόμουν καί φορές πού ἂν μέ ὑποχρέωναν νά μή γράψω θά σκότωνα.

Όπως δέν πηγαίνω σέ ὅλα τά ραντεβού, ἔτσι δέν πηγαίνω καί σέ ὅλες τίς σελίδες.

Ἡ Λεγεώνα εἶναι γραμμένο μέ τό φτωχότερο λεξιλόγιο πού ἔχω ὑπόψη μου — τόσο πού κοκκινίζω γι' αὐτό, σά νά μέ ἔπιασαν καλεσμένοι μου μέ τά ἐσώρουχα. Γιατί ἀποδίδει; Χάρη στό βηματισμό του. Εἶναι μέν μέ τά ἐσώρουχα, ἀλλά ἔχει παράστημα. Πῶς παράγεται τό παράστημα στή λογοτεχνία;

Νά διορθώσω τή φράση — ὡς ἐξῆς: ...εἶναι γραμμένο μέ τό φτωχότερο λεξι- λόγιο πού ἔχω ὑπόψη μου — τόσο πού κοκκινίζω γι' αὐτό, σά νά μέ ἔπιασαν νά κλέβω. Ἡ κλοπή στή λογοτεχνία εἶναι ἀκριβῶς τό ἀντίθετο ἀπό ἐκεῖνο πού

ἀποφαίνεται ὁ Prudhomme ὅτι εἶναι ἡ κλοπὴ στὴ ζωὴ. Στὴ ζωὴ, κλοπὴ εἶναι τὸ νὰ ἔχεις. Στὴ λογοτεχνία κλοπὴ εἶναι τὸ νὰ μὴν ἔχεις. (Μήπως ἔτσι εἶναι καὶ στὴ ζωὴ;). Ἡ φτώχεια εἶναι κλοπὴ, καί, βεβαίως, ντροπὴ. Προτιμότερο νὰ καταφύγει κανεὶς [ἀκόμη καί] στὴν κλοπὴ, παρὰ νὰ εἶναι φτωχός. (Μήπως ἔτσι ἔχει καὶ στὴ ζωὴ; Ἐξεταστέον). Στὴ λογοτεχνία, ὅμως, ἀκριβῶς, ἡ κλοπὴ δὲν εἶναι δυνατὴ. Ὅτι δὲν εἶναι κιόλας δικό σου, ἔτσι ὥστε νὰ τὸ ἔχεις ἤδη, εἶναι ἀδύνατο νὰ τὸ πάρεις. Αὐτὸ πού δὲν εἶναι κιόλας δικό σου καὶ πού ἐντούτοις τὸ παίρνεις, φαίνεται. Ἐτσι ὅμως καὶ φανεῖ, εἶναι ἀκριβῶς δεῖγμα ὅτι δὲν πρόκειται περὶ λογοτεχνίας. (Ἀλλὰ καὶ στὴ ζωὴ πῶς εἶναι; Μπορεῖς ἴσως ν' ἀφαιρέσεις ἀπὸ τὸν ἄλλο, ὄχι ὅμως καὶ νὰ προσθέσεις στὸν ἑαυτό σου. Τοῦ ἀφαιρῆς ἐπὶ παραδείγματι τὴ ζωὴ — τὸν σκοτώνεις. Εἶναι ὅμως ἀδύνατο νὰ ζήσεις [ἔστω κι ἓνα λεπτό] παραπάνω γι' αὐτό. — Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἔτσι κι ἄλλιῶς ἰσοβίτης. Ἀκόμη κι ἂν ζήσει περισσότερο ἀπὸ ἓνα ἄλλο, εἶναι ἀδύνατο νὰ ζήσει περισσότερο ἀπ' τὸν ἑαυτό του. Ἐτσι τὸ ζήτημα τοῦ μέσου ὄρου ζωῆς εἶναι ὑπόθεση τῶν ἐφημερίδων κι ἀπολύτως κανένα δὲν ἀφορᾷ).

Ἐπὶ τῆ εὐκαιρία: Τὴν εἰκόνα τοῦ θαλασσινοῦ νεροῦ, σ' ἓνα σημεῖο τῆς Μυθολογίας, στὴ χούφτα ἑνὸς ἀνθρώπου, δὲν τὴν ἔχω ἀπ' τὴν πλάζ, ἀλλὰ ἀπὸ μιά φράση τοῦ Πατατζῆ. Ὁφείλω λοιπὸν νὰ τὸ δηλώσω, σκέφτομαι, ὅποια χρῆση τοῦ εὐρήματος κι ἂν κάνω. Καί, γιὰ συναισθηματικούς μόνο ἔστω λόγους* νὰ τὸ ἔκανα, ἂν δὲν ἐπρόκειτο καὶ γιὰ λεπτομέρεια. Τί θὰ προέκυπτε, ἀναγκαστικά, ὅμως τότε; Ὅτι τὰ ὑπόλοιπα δὲν εἶναι κανενός — παρὰ δικὰ μου. Μοχθηρὸ αὐτό, γιατί ἐγὼ εἶμαι πεντάφτωχος καὶ δὲ δηλώνω ἔχειν. (Θὰ ἔπρεπε ἴσως, ἂν καὶ γιὰ σοβαρότερους πῖο καλά λόγους, ὅπως: γιὰ νὰ μὴ χωρίζουμε τοὺς ἀνθρώπους σέ μέν καὶ σέ δέ, νὰ μὴν ὑπογράψουμε τὰ ἔργα — ἢ πάρα πολὺ διακριτικά, μέ τὸν τρόπο ἃς ποῦμε πού ἔγινε στό βιβλίό τοῦ Ἀλέξη... Νὰ μὴν ὑπογράψω καθόλου τὴ Μυθολογία τοῦ Ἐνός. Ἡ ὑπογραφή τοῦ ἔργου νὰ εἶναι ἡ ἐπιγραφή του).

Γιατί αὐτὴ ἡ εὐαισθησία; Σκέφτομαι: Τὸ ταλέντο, καὶ μάλιστα τὸ ταλέντο νὰ κάνεις σκέψεις (αὐτὸ δὲν εἶναι μυαλό, εἶναι ἀκόντιο, εἶπε χλευαστικά κομμάτι, κατὰ τὸ εἰωθός, ὁ Ἄλκης) εἶναι πηγὴ διχονοίας. Ἡ ὑπαρξὴ τοῦ ταλέντου σκίζει τοὺς ἀνθρώπους σέ μέν καὶ σέ δέ (πράγμα πού εἶναι κατάντημα) καὶ ἡ συνοχὴ μας ἐμᾶς πατάει στό ὅτι ἓνας πρὸς ἓνα ἔχουμε ὅλοι τὴ δόση μας. Αὐτὸ θὰ πεῖ: Ὑπάρχει χῶρος γιὰ ὅλους.

* Στόν Πατατζῆ πρωτοβρήκα, στὰ δεκαεφτά μου, ἔγκυρο αὐτὶ νὰ μέ ἀκροαστεῖ — καὶ στόμα νὰ μέ ἐνθαρρύνει. Ἐπὶ τριάμισι χρόνια, ἀκολούθως, ἐγὼ ὄντας [ὄντας;] στὴ Λεγεώνα, ὑπῆρξε τὸ πρόσωπο μέ τὸ ὅποιο εἶχα πού καὶ πού, δι' ἀλληλογραφίας, κάτι ν' ἀνταλλάξω. Τὸ θέμα τῆς εὐγνωμοσύνης μου γι' αὐτὴ τὴν ἀρωγὴ, καὶ τὴν ἀκόμη μεγαλύτερη πού προκύπτει ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴ ἀπλῶς τοῦ ἔργου του, γιατί, ἀκόμη τώρα, πρέπει νὰ πῶ ὅτι εἶναι τὸ μόνο ἔργο πού μοῦ δόθηκε νὰ γνωρίζω, γιατί μέ ἀπωθεῖ ἡ ἀνάγνωσις καὶ δέ διαβάζω, ἀφοῦ κι ὅταν διαβάζω τὸ κά-νω συλλαβιστά, καὶ παρομοίως αὐτά γιὰ τὴ μουσικὴ — τὸ θέμα τῆς ὀφειλῆς μου λοιπὸν στό Σωτήρη Πατατζῆ, καὶ λέω: ὄχι τόσο γι' αὐτὰ πού ἔκανε γιὰ μένα, ἀλλὰ γιὰ ὅτι ἔκανε ἀπλῶς, δὲν ἐπιδέχεται ἐρωτηματικό.

Ίσως αυτό που σκίζει τους ανθρώπους σε μέν και δέ, δέν είναι ή ύπαρξη μόνο του ταλέντου αλλά, περισσότερο, ή χρήση που του γίνεται για κατακτητικούς σκοπούς. Η έφηβική του χρήση.

Ο φασισμός, τί είναι; Τίποτε άλλο παρά μίσος για τό τάλαντο: μίσος για ό,τι προβάλλει. Αυτό λοιπόν που προβάλλει δέν είναι, άς πούμε, οί γνώσεις που έχει κανείς, αλλά οί σκέψεις που κάνει, ανεξάρτητα απ' τίς γνώσεις του. Ειπώθηκε κιόλας ό λόγος, από τά ρήματα: Τίς γνώσεις τίς έχω, τίς σκέψεις τίς κάνω. Οί γνώσεις ενός ανθρώπου καθησυχάζουν τούς άλλους. Τό ταλέντο όμως οί άλλοι τό φθονούν, γιατί τούς είναι πρόβλημα: τούς κατατάσσει άλλου (καί όριστικά, γιατί δέν είναι μεταβιβάσιμο, όπως οί γνώσεις). Έτσι μπορώ νά πώ: Όσοι μέ αγαπούν γι' αυτά που ξέρω, μέ μισούν. Όσοι μέ μισούν, μέ μισούν γι' αυτά που σκέφτομαι. Νά γιατί ή φίλια μέ τόν Αλέξη δέν κινδυνεύει (παρά απ' την Έλένη: θέλω νά πώ: από την άδεξιότητα). Όχι μόνο δέν τόν θίγει νά σκέπτομαι, αλλά ακριβώς αυτό είναι που χαίρεται, όταν τυχαίνει: τό μυαλό, όχι τό άρχείο. Ούτως ή άλλως γνώσεις δέν κατέχω και θά μέ πλήγωνε ν' αποκτήσω, όσο πληγώνει μερικούς ακριβώς ότι δέ μου χρειάζεται.

Παραδέχομαι ότι αυτός που έχει ταλέντο θά έπρεπε νά είναι καλός άνθρωπος. Αυτό φαίνεται αδύνατο. Και πάντως οί αιώνες δέν τό έλυσαν. Ό λόγος είναι ότι — εν αντιθέσει προς τόν άνθρωπο χωρίς ταλέντο, γιατί αυτός, άς είναι και έξαιτίας της στερητικής αυτής ιδιότητας, έχει συνοχή: αυτό που είναι, ή που δέν είναι, [τό] είναι περίπου πάντα και πατάει — ό άνθρωπος μέ τό ταλέντο δέν τό 'χει όλες τίς ώρες. Αυτό τόν καθιστά (έκτός από γελοίο φυσικά, διότι ανήσυχο), κακό.

Υπάρχει μέν τό αίτημα για μετριοπάθεια στην περίπτωση, λοιπόν, του ανθρώπου μέ ταλέντο. (Νά αποσύρεται κομμάτι κι αυτός). Αλλά υπάρχει και τό αίτημα για λιγότερο φασισμό, στην περίπτωση του ανθρώπου χωρίς ταλέντο. Χρειάζεται ζευγάρωμα των δύο τύπων, όχι αντιπαράταξη. Άς πούμε ότι ό δέ, είναι αναγνώστης. Τόν πειράζει νά γίνει αναγνώστης μέ ταλέντο; Έγώ πάλι αυτό δέν τό μπορώ. Η σκέψη και μόνο νά διαβάσω μέ προδιαθέτει στην αυτοκτονία. Επίσης είναι αδύνατο νά χορέψω. (Τά συνδέω αυτά τά δύο).

Και πολλά ακόμη δέν μπορώ. Είναι λόγος αυτός νά παραπονεθώ δημοσίως; Τί είμαι έγώ. Συνδικάτο;

Μάλιστα ό δέκτης μέ ταλέντο πρέπει νά τιμάται όσο και ό πομπός. Γνώρισα στού Βασιλικού τόν Παναγιώτη Μουλά. Τόν είδα μόνο δύο φορές και έλάχιστα τόν άκουσα νά μιλήσει (μόλις περισσότερο από μένα, που δέ μιλάω καθόλου, παρά στους φίλους μου). Αυτός ό άνθρωπος — και μέ τί καλοσύνη! — μου φάνηκε έξαιρετική περίπτωση σκοπευτού.

Ένσταση. Οί γυναίκες έδω κοντά μας δέν έχουν ταλέντο. Πώς και δέ μάς μισούν; Απάντηση: 1ον) Άληθεύει ότι δέν έχουν; 2ον) Άληθεύει ότι δέ μάς μισούν; Η Έλένη έχει ταλέντο, στό γράψιμο, νομίζω έγώ. Η Λήδα έχει ταλέντο στή μελέτη (και στην αγάπη). Η Βάσω έχει ταλέντο στή φίλια... Και ή καθεμιά

τους — τό κυριότερο — ἔχουν ταλέντο στά παιδιά: στό νά κάνουν παιδιά ἀπό μιά καί μόνο σταγόνα λαχτάρας (ὑποπτης σέ μᾶς) — τό ἀνήκουστο αὐτό ταλέντο, εἰδικά ἐνισχυμένο κι ἀπό τή γνώση τοῦ π ό τ ε νά τά κάνουν, πού ὁ ἄντρας τό ξέρει καλά, γιατί τό στερεῖται. Αὐτή ἀκριβῶς ἡ στέρηση: τό νά μήν τούς γίνεται χρήση, κάνει τούς ἄντρες κατακτητικούς: στρατηγούς μέν, καί πολιτικούς, καί προφήτες, καί ἐφευρέτες, καί ποιητές (ἀκόμη ὅμως καί: κομμωτές καί μαγείρους καί μόδιστρους) — ὄχι ἡ πατριαρχία. Ἡ γυναίκα γεννιέται πλούσια: γεννάει. Ἡ κοινωνιολογική ἐρμηνεία γιά τήν ἀνεπαρκή συμμετοχή της στήν κἀτόρθωση ἄθλων εἶναι ἀνόητη (ἐκτός πού ἴσως εἶναι καί πονηρά). Ὁ ρόλος της δέν εἶναι νά κάνει ὅ,τι καί ὁ Ἡρακλῆς (ζήτησε κανεῖς ἀπ' τόν Ἡρακλῆ νά κάνει ὅ,τι κι ἡ ἀδερφή του;) ἀλλά νά κάνει τόν Ἡρακλῆ. Ἡ κοινωνική συνθήκη ὀξύνει μόνο τό πρόβλημα, δέν τό δημιουργεῖ. Εἶναι μάλιστα τό πρόβλημα αὐτό ὄχι ὁ σχετικός, μόνο δυστυχῶς, ἀποκλεισμός της ἀπό τή βαναυσότητα — ἀθλιότητα μπορεῖ κανεῖς νά πεῖ — τῆς ἀνδρικοῦ τύπου ζωῆς: τήν παραγωγή, ἀλλά εἶναι ἡ συμμετοχή της στή ζωή. Γιατί ἡ γυναίκα συγγενεῦει ὄχι μέ τόν ἄντρα, ἀλλά μέ τόν ποιητή (ἡ γυναίκα εἶναι ἀνώνυμος ποιητής). Γι' αὐτό ἀδικεῖ τόν ἑαυτό της μέ τό νά μιμεῖται τόν ἄντρα. Γίνεται, ἀπό γυναίκα, προαγωγός τοῦ ἑαυτοῦ της. «Ἐλευθέρωσαν» τή γυναίκα στίς μεγάλες δυνάμεις γιά τόν ἴδιο λόγο πού παλαιότερα «ἐλευθέρωσαν» καί τούς δούλους. (Σημειῶστε ὅτι «τούς ἐλευθέρωσαν». Ὁ πόλεμος στήν Ἀμερική γιά τήν ἀπελευθέρωση τῶν νέγρων ἔγινε ἀπό τους λευκούς). Εἶναι φανερό ὅτι οἱ καλύτεροι δούλοι εἶναι οἱ «ἐλεύθεροι». Εἶναι φανερό ὅτι τούς «ἐλευθέρωσαν», καί τή γυναίκα ἐπίσης, γιά νά ἀποδώσουν. Μέ ἄλλα λόγια; Γιά νά ἐπικρατήσουν, οἱ δυνάμεις αὐτές, πάνω στόν κόσμο γρηγορότερα. Βλέπει κανεῖς σέ φωτογραφίες ἀπό τή Ρωσία γυναῖκες νά ὀδηγοῦν τρακτέρ. Ἀνατριχιαστικό.

Δέν ξέρω νά πῶ ὅτι οἱ γυναῖκες δέ μᾶς μισοῦν. Τό θηλυκό ἔχει προφανῶς τό πρόβλημα ὅτι ἐκτός ἀπό μητέρα εἶναι καί γυναίκα ἀπλῶς. Ὅπως καί στήν περιπτωση τοῦ ἄντρα, ἡ συνοχή της δέν ἐξασφαλίζεται παρά μέσα στήν ἀκρότητα: στήν ἀγάπη, στό μῖσος. (Τό αἶτημα γιά συνοχή κατευθύνει τό πᾶν). Ὡς μητέρα εἶναι δυνατό νά μισεῖ τόν ἄντρα. Ὡς γυναίκα εἶναι δυνατό νά μισεῖ τό παιδί της. Εἶναι ὅμως δυνατό καί νά μή μισεῖ καθόλου (νά τή ρωτήσουμε). Γιατί ὑπάρχουν δύο τρόποι νά ἀνήκεις — ἀκόμη καί σέ κόμμα: Ἀπό ἀγάπη πρὸς αὐτό· ἀπό μῖσος γιά κάτι ἄλλο. Οἱ δύο αὐτές καταστάσεις ἀπεχθάνονται ἡ μία τήν ἄλλη καί αὐτός εἶναι ὁ λόγος γιά τόν ὅποιο οἱ ὁμοῖδεάτες, σάν ἔρθει ἡ ὥρα, ἀλληλοσφάζονται.

Ὅταν λέμε «τό παιδί της», ὑπάρχει αὐτό τό πράγμα; Ὁ γιός καί ἡ κόρη εἶναι ἐξίσου παιδιά μιᾶς μητέρας τή στιγμή πού αὐτή εἶναι γυναίκα;

Ἀλλά ἐκτός ἀπό γυναίκα ἡ μητέρα, τό θηλυκό εἶναι — μέ τό συμπάθειο — ἄνθρωπος. Βρίσκω ὑπέροχη τήν πρόταση τοῦ Rilke «ν' ἀγαπηθοῦμε σάν ἄνθρωποι, ὄχι πιά σάν ἄντρας καί γυναίκα». Αὐτή ἡ σκέψη ἔγινε γιά ὅλους τούς ἀνθρώπους. (Ἀλήθεια, τί γνώμη ἔχει γι' αὐτήν ἡ Αστυνομία; Κι ἐπί τῆ εὐκαιρία; Ἡ Αστυνομία, τί ταλέντο ἔχει;).

Τό ταλέντο ὑπάρχει. Δέν εἶναι μεταβιβάσιμο. Ὁ Διονύσης ζωγραφίζει, καί ὁ Ἀλεξής ἐπίσης. Δέν εἶναι δυνατό νά ανταλλάξουν πάνω σ' αὐτό, ὅπως μιά χειροψία μέ τήν καρδιά στά χέρια, τίποτα. Τουλάχιστο δέν κινδυνεύουν νά ἔχουμε γί' αὐτούς ἔγχρωμες γνῶμες. Ὁ ἀναγνώστης τοῦ ποιήματος, ὁ κριτικός ἔστω, πῶς ἐπιτρέπεται νά ἔχει γί' αὐτό πεζή γνώμη; Τό ταλέντο στό ἐπίπεδο τοῦ λόγου εἶναι τρωτό (χωρίς νά εἶναι ἀληθινά). Ἐπειδή οἱ ἄνθρωποι, γιά κάποιους λόγους, υἰοθέτησαν ὄχι τή μουσική, τό χορό, τή χειρονομία στό κάτω κάτω, γιά τίς μεταβιβάσεις, ἀλλά τή γλώσσα. Ἔτσι τά λόγια εἶναι κοινά — ἐνῶ οἱ μπογιές ὄχι — καί μόνο ἀπό τή χρήση πού τούς γίνεται προκύπτει τό ταλέντο. Ἔτσι καί μέ τά χρώματα, ἀλλά ὅ,τι τά χρώματα εἶναι μόνο γιά τούς ζωγράφους, τά λόγια εἶναι γιά ὅλους τούς ἀνθρώπους. Κάθε χρήση τους ἰσχύει ὅταν πρόκειται περί τοῦ νά μεταδώσουμε ἕνα μήνυμα καί ὅλοι οἱ ἄνθρωποι αἰσθάνονται ἐπ' αὐτοῦ εἰδικοί. Σέ περίπτωση πού τούς ἀπασχολήσει ἕνα νομικό ζήτημα καταφεύγουν χωρίς προβλήματα στό δικηγόρο τους. Ὅταν πρόκειται γιά μιά διατύπωση, κανείς δέ σκέφτεται νά συμβουλευτεῖ τόν ποιητή.

Δέ θέλω (καί δέν μπορῶ) νά καταστήσω τόν ποιητή χρησιμότερο ἀπ' ὅ,τι εἶναι. Λέω ὅ,τι μοῦ κατεβαίνει στό νοῦ, ἔτσι καθῶς κατεβαίνει. (Ἀπό ποῦ κατεβαίνει;). Λοιπόν, ἀπ' τόν ποιητή ζοῦμε ὅλοι. Καί ἀπ' τό φούρναρη, λέτε. Λοιπόν, ὁ φούρναρης δέν τρέφει στόν ἄνθρωπο ἐκεῖνο ἀπ' τό ὅποιο εἶναι ἄνθρωπος, ἀλλά αὐτό ἀπ' τό ὅποιο εἶναι ζωντανό. Τοῦ τό ὀφείλουμε, φυσικά. Ὅχι ὅμως καί ὑπερβολές. Οἱ λιχουδιές εἶναι πιό ἀνθρώπινες ἀπό τό ψωμί, ἀφοῦ μιλάμε γιά ἀνθρώπους. Τό πιπέρι εἶναι ἀνώτερο, μ' αὐτή πάντα τήν ἔννοια, κι ἡ ὑπαρξή του στά σπίτια μας δέν ἐξηγεῖται παρά μονάχα μέ τό ὅτι, φτωχοί καί πλούσιοι τό ἴδιο ὡς πρός αὐτό, ἄνθρωποι εἴμαστε ἀπ' ὅ,τι εἶναι περὶ τό ζῶο, ὄχι ἀπ' τ' ἀναγκαῖα.

Πῶς, καί τέλος πάντων ποῦ, θάλλουν οἱ ποιητές; Μέσα στά λόγια. Ἰδίως στό χῶρο μιᾶς γλώσσας πού ἀπειλεῖται κι ὑποχρεώνεται νά θριαμβεύσει πάνω στόν κίνδυνο. Ὁ ἀνταγωνισμός τῶν διαλέκτων, πού κινδύνευαν ἢ μιά ἀπό τήν ἄλλη στήν ἀρχαία Ἑλλάδα (τῶν εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν στήν Ἡπειρο), ὑπηρετήσε ὅσο τίποτε ἄλλο τήν τέχνη τοῦ λόγου. Ἔτσι καί ὁ σπαραχτικός πόλεμος τῆς δημοτικῆς μέ τήν καθαρεύουσα στή νέα Ἑλλάδα, εὐεργέτημα θεῖο (πού πᾶμε νά τό χάσουμε), καί ἄς στοιχίζει, γιάτί αὐτός παράγει τή διχόνοια, κάνει αὐτή τή χώρα ἐκ νέου λογοτέχνησα: (τῆς βάζει δηλαδή ὄντοτητα καί τῆς μαθαίνει ξανά τ' ὄνομά της). Ὁ κίνδυνος εἶναι λοιπόν ὅτι ἀμβλύνθηκε ἡ δύναμη τῆς καθαρεύουσας. Ἡ ἀσφάλεια πού παρέχει, ἀπό τήν ἀποψη τῆς λογοτεχνίας, ἢ δημοτικῆς, θά λειτουργήσει ἐναντία στόν ἄμισθο πατριωτισμό, πού εἶναι ἡ δημιουργία, πρός ὄφελος βεβαίως τοῦ ἔμμισθου πατριωτισμοῦ — καί τῆς ἐρήμωσης.

Ἄς ὑποθέσουμε λοιπόν ὅτι αὐτό ἔχει κιάλας συμβεῖ. Ἡ Μυθολογία τοῦ Ἐνός νά καταστῆ ἀπάντηση σ' αὐτή τή δυσκολία. Γιατί, λέω, τά λόγια εἶναι κοινά, περισσότερο τώρα ἀπό ποτέ, κι αὐτό δημιουργεῖ παρεξηγήσεις τοῦ τύπου νά διαβάσει κανείς ἕνα ποίημα καί νά τοῦ λένε: «Συμφωνῶ (ἢ δέ συμφωνῶ) μ'

αυτή την άποψη». Είναι λοιπόν νόμιμο ή τέχνη του λόγου να φύγει απ' τους ανθρώπους, να τους αφαιρέσει, ούτε λίγο ούτε πολύ, τη δυνατότητα να έχουν γνώμη.

Δέν είμαστε συνεννοημένοι, όπως για τό μπριάμ, ώστε να έχουν γνώμη. Νά συνεννοηθούμε απ' την αρχή.

Ρωτάω: Εάν πρόκειται να έχω μάνα, γιατί μία; Δέν περιμένω τό τραίνο, αλλά τό σεισμό. Είναι άτιμωτικό να γεννιέσαι μόνο απ' τους γονείς σου. Υπάρχει τό αίτημα να γεννηθείς καί μόνος. Μπορώ να πώ: Νά γεννηθείς σάν άντρας — καί για δεύτερη φορά.

Είπε μέ τό βλέμμα ή μία στην άλλη: Αναντη! Ο τυφλός τό άκουσε (γιατι ό,τι χάνει κανείς σέ όραση τό κερδίζει σέ άκοή). Λέει: Ο άνδρισμός είναι προνόμιο του ανθρώπου, όχι του άνδρός. Ο άντρας χαρακτηρίζεται από έλλειψη άνδρισμού κάθε μέρα. Η γυναίκα συχνότερα [στό βαθμό πού μιμείται την έλλειψη άνδρισμού του άνδρός]. Είναι τυφλός. Είναι αυτός πού δέ βλέπει; Αυτός μάλλον πού δέ θεάται. Πού δέν έχει τό πρόσωπό του.

Είναι φανερό ότι πρέπει να διαλέξω ανάμεσα στή Λήδα καί στό βιβλίο. Ανάμεσα στον Άλέξη καί στό βιβλίο. Α ν ά μ ε σ α σ έ μ έ ν α κ α ί σ τ ό β ι β λ ί ο. Ο πυρετός αυτός δέν έχει λύση παρά ή... στό Πάνθεο (καί στή διάλυση) ή στή συνοχή (καί στή Ένωση Συντακτών). Στο βαθμό πού πάω να επιτύχω έχθρεύομαι. Τά πάντα — ως καί τή Λήδα, αυτή εντούτοις στήν όποία κυρίως όφείλεται τό βιβλίο. (Είναι τό μίσος προς τή Μούσα). Στο βαθμό αντίθετα, πού πάω να αποτύχω γίνομαι προσηνής καί αγαπητός. Οφείλει κάτι να πεθαίνει για να γεννιέται ένα βιβλίο; Ναι όφείλει να πεθαίνει.

Όλες οί λέξεις μπορεϊ να είναι παλιές (καί ξένες), αλλά όλες οί φράσεις μποροϋν να είναι καινούργιες (καί δικές μας). Όλοι χωράμε*.

Όταν δηλώνω τίς άπόψεις μου θέλω να έχω δικιο καί παγιδεύομαι. Όταν γράφω θέλω να είναι δικιο καί τό αντίθετο. Υπάρχει λοιπόν γραμμή πάνω στήν όποία πορεύομαι, όταν γράφω. Όταν μιλάω είμαι έρμαιο.

Που επάνω ανεβαίνω όταν ανεβαίνω επάνω σου; Η άπορία δέν πηγάζει από τό ερώτημα. Όταν διερωτώμαι δέν απορω, ήσυχάζω. Απορω καί γίνομαι άπορος όταν έχω μιάν απάντηση καί δέν ξέρω πού να τήν βάλω. Η άπορία έχει να κάνει μέ τόν όμφαλό του πρωτοπλάστου. (Τί τόν ήθελε;).

Λαβαίνεις τό όνομα πού δίνω στό φεγγάρι όταν απιθώνεται ήσυχά στό νερό. Κουπολατώ, πού έλοχεύεις ψυχή μου, εσύ πού κάποτε ρίγησες στ' άδυστα τής άφής... «Πρόσεχε σεαυτώ, μή ποτε θής διαθήκην τοϊς έγκαθημένοις, επί τής γης, εις ήν εισπορεύη εις αυτήν, μή σοί γέννηται πρόσκομμα εν ύμιν» (Έξοδος, λδ', 12).

Μπορείς να γράφεις για πράγματα πού δέν σε άφοροϋν μονομερως όλομόναχος; Ή: Δέν είναι άδικία απ' τό θεό να μην είμαι μέρα παρά μέρα κορίτσι; Όσο πάει να προχωρήσει τόσο είναι φανερό ότι θέλει γράψιμο απ' τήν

* (Οί επόμενες σελίδες είναι του Ιανουαρίου καί Φεβρουαρίου 1966).

αρχή. Ίσως χρειάζομαι δέκα χρόνια. Συνεχῶς μόνο ή επόμενη φάση μέ μαγνητίζει. Ότι έχει συγκροτηθεί σέ σελίδες είναι κιόλας πενιχρό. Όταν γράφονταν τά ποιήματα μέ συνέπαιρνε κάθε φορά κάτι σά ρεῦμα χαρᾶς, ὅπως στήν άφιξη τής άκρας κορυφής ενός ύψώματος και τό λύσιμο τής ματιᾶς άπ' τήν άλλη του πάντα. Σάν ολοκληρωτική άλλαγή του τοπίου (του δωματίου επί παραδείγματι), στά καλά καθούμενα. Τό ποίημα ήξερε πάντοτε περισσότερα από μένα. Τώρα, στή φάση τής χειρωνακτικής εργασίας, παραμένω συνεχῶς — και μάλιστα γίνομαι στήν πορεία ὅλο και — σοφότερος άπ' τό υλικό μου. Άχαρο και διαβρωτικό αυτό.

Η πεζογραφία γίνεται μέ μέριμνα νά μήν είναι ποίηση. Όστε προουποθέτει τήν ποίηση. Όταν πρόκειται περί του νά εισδύσεις στον εαυτό σου, ή κίνηση είναι άποδοτικότερη ή ή άκίνησία; Η κίνηση και ή άκίνησία είναι τό ίδιο πράγμα. Στή μία περίπτωση γίνεται μέ άφορμή ότι πηγαίνεις στον κόσμο· στήν άλλη, μέ άφορμή ότι ο κόσμος σέ επισκέπτεται.

Μου τηλεφώνησε ο Κόκκας για νά μου εὔχηθεϊ. Του είπα ότι δέν ήμουν εἰγώ. Είπε: Δέν είναι του Γιώργου του Μανιάτη εκεί, του δημοσιογράφου; Εντάξει, είπα, αλλά τώρα παντρεύτηκα και λέγομαι Παπαναστασίου.

Άν διαφωνῶ μέ κάτι ριζικά, αυτό είναι βέβαια τ' αυτιά μου. Τίποτε δέν παρεμποδίζει τή σκέψη ὅσο τ' αυτιά. Έτσι εξηγείται ότι δέν ὑποφέρω τή μουσική.

Ο θεός χρειάζεται αν πρόκειται νά μάς χωρίζει τήν κατάλληλη στιγμή. Ένα τυχαίο γεγονός, μία παραξενιά του τυχαίου θά μπορούσε νά μ' έχει στερήσει από τή Λήδα. Και τότε βεβαίως θά απέδιδα. Τώρα γιατί νά άποδώσω;

Άλλο πάλι και τουτο, τώρα πού πάει νά πάρει κάποια μορφή παρεμβάλλω καινούργια πράγματα. Όσο φτάνω στό τέλος τόσο τό προεκτείνω. Δέ θέλω λοιπόν νά καταλήξω, δέν προτιμῶ νά παραδεχτῶ αυτό πού είναι κιόλας γεγονός, θέλω νά διαρκέσω ακόμη — νά διαρκέσει ακόμη...

Αυτό τό κλίμα είναι άδικο. Η Έλένη είναι άφόρητη. Ο Αλέξης για θεατρικό έργο. (Εὔτυχῶς μάς ενθαρρύνει ή Βάσω! Αλλά κρατάει μέ τεχνητές αναπνοές). Ο Διονύσης περιχαράκωνεται. Η Λήδα έχει τό προνόμιο τής νεογέννητης. Δέν τής άρέσει ή άφιέρωση. «Στή Λήδα πού τό θέλησε, στή Βάσω πού δέν τό θέλησε». Ο Πιλάβιος εὔτυχισε νά έχει ζεστή φωνή και νά εξηγήσει ότι «πού τό θέλησε» θά πει: «πού τό μπόρεσε». Και ο χειρότερος τώρα. Ο ὅποιος τό μόνο πού ὑποφέρω ακόμη είναι νά μήν ὑποφέρομαι καθόλου. Δέν παύω νά δηλώνω ότι ή Μυθολογία του Ένός, είναι ὄχι καλό ή κακό, αλλά μοναδικό βιβλίο, και μόνο όταν περνάω τή νύχτα στό χαράκωμα ξέρω ότι είναι τίποτα — ακόμη ἔστω τίποτα. Ατροφικό για μεταξύ μας.

Διάλυσαν ὅλα. Τό δεκαπενθήμερό τής άδειας τελειώνει, είμαι άπολύτως άνίκανος νά φτάσω εκεί πού θέλω και βεβαίως κάθε σκέψη για επιστροφή στον παράδεισο είναι άχρηστη. Κάθομαι σ' έναν άνήφορο, ἔλεγα στήν αρχή· στον τόπο μου δέν έχει κατωφέρειες. Κάθομαι σ' ένα πριόνι, λέω τώρα.

Όταν πρόκειται νά δηλώσω τίς σκέψεις μου έχω πάντοτε λέξεις. Όταν πρόκειται ν' άνοιξω τήν καρδιά μου, γιατί δέν έχω;

Ἡ ἀνοιξη τῆς καρδιάς, ὑγρή τίς κατάσταση. Ν' ἀνοίξω τὴν καρδιά μου... Ποιόν ἀφορᾷ αὐτό; Ἡ ἀδανοπαθεια παρουσιάζει ἐνδιαφέρον;

Νά κοινοποιεῖς τό βιβλίό πού ἔγραψες γιά νά βγεῖς ἀπ' τό μαντρί, εἶναι σά νά ξαναμπαίνεις σ' αὐτό ἀπό τό ἄλλο μέρος. Ἐκεῖνο πάντως πού ἔχει συμβεῖ εἶναι ὅτι τό βιβλίό τουλάχιστον, τό ἔχουμε ἀρκετά ἐξευτελίσει.

Θέλω νά μείνω στό αὐγό. Ὅ,τι βγαίνει ἀπ' τόν ἑαυτό του πρῖν νά μεταβληθεῖ παραιτεῖται ἀπ' ὅλους τούς ὄρους πού εἶναι ἀπαραίτητοι γιά τή μεταβολή του. Αὐτό ἰσχύει γιά ὅλα τά πράγματα: ἐξίσου γιά ἕνα τραγούδι καί γιά ἕνα πολίτευμα, μιά ἰδέα ἢ μιά συνουσία. Ἐνα σῶμα πού αἰμάσσει δέν πραγματοποιεῖ τόν ἑαυτό του. Τό ζήτημα ἀλλά καί ἡ λύση του βρίσκονται μέσα στό αὐγό. Ἐξω ἀπ' τόν ἑαυτό του — καί στήν καλύτερη πάντα περίπτωση — τό αὐγό εἶναι μόνο γιά τό τηγάνι.

Ἡ γλώσσα μίλησε μέ τό στόμα τοῦ ἑνός, ἄκουσε μέ τά αὐτιά τοῦ ἄλλου. Μπορῶ νά λέω: «Ξέρω..., τό μόνο πού δέν ξέρω εἶναι τί εἶναι αὐτό τό 'ξέρω'»; Ἄν, χωρίς νά γνωρίζεις τόν ἑαυτό σου, γνωρίζεις κάποιον πού δέ γνωρίζει τόν δικό του, τίθεται τό ἐρώτημα: «Ποιός εἶναι ὁ πού γνωρίζει τόν κάποιον; Ὁ κανείς; Ἄγνωστον ποιός γνωρίζει ἄγνωστον ποιόν;».

Ἐκανα τή Μυθολογία τοῦ Ἑνός κομμάτια. Ἀγαπάτε ἄλληλους αὐριο.

Ὁ ἀπολογισμός τοῦ ἔτους εἶναι ἀπ' αὐτή τήν ἀποψη μελανός. (Δέ φαίνεται δυνατό νά τά βολεύεις συγχρόνως καί στή ζωή καί στό ἔργο. Τό ἔργο θέλει κλίμα μελαγχολίας γιά νά δέσει). Κατέστρεψα τίς φωτογραφίες ἀπ' τή Λεγεώνα. Κομμάτιασα τό rose de sable. Ἔσκισα τή Μυθολογία τοῦ Ἑνός. Χάνω τούς φίλους μου (πού σκορπίζουν καί μεταξύ τους). Ἄντ' αὐτῶν ἔχω μιά ὑπέροχη γυναίκα πού — τό σπουδαιότερο — εἶναι γυναίκα χάρη σέ βιβλίό. Ἔτσι τό περιμάζεψε ἀπ' τά σκουπίδια καί συναρμολόγησε ὅλη τή νύχτα τά ἄπειρα κομμάτια πού εἶχε γίνει. Ἀκολουθῶς τό ἀντέγραψε καί τό ἔκρουσε κάπου. Ἐφυγε γιά τή δουλειά ἀφήνοντας μιά ζωγραφιά καί τίς λέξεις: «Αὐτό πού εἶναι δικό σου γιά νά τό χαρίζεις, δέν εἶναι δικό σου γιά νά τό καταστρέφεις». Τίποτα δέ θά ξαναεῖναι ποτέ ὅπως πρῶτα.

Τήν ξέρω αὐτή τή γνώμη. Κεῖνο πού εἶναι δικό σου γιά νά τό δίνεις δέν εἶναι δικό σου γιά νά τό κρατᾷς. Αὐτό εἶναι κλοπή — καί κάτι χειρότερο: Ἀχαριστία.

Εἶμαι ἀχάριστος γιατί δέν ἀπέδωσα. Γιατί παραιτήθηκα. Γιατί, ὅμως, παραιτήθηκα;

1ον) Ἀνυπομονησία, ἀπειρία, ἀνεπάρκεια.

2ον) Τό γεγονός ὅτι δέν μπορῶ νά ἀπαλλαγῶ ἀπό τό ἤδη ἔτοιμο ὑλικό καί τό γεγονός ὅτι τό ὑλικό αὐτό, στό μεγαλύτερό του μέρος, δέν ἐπιδέχεται μεταβολή. < Διότι ἀ ν ἢ κ ε ι >.

3ον) Δειλία. Δέν ἔκανα ὅ,τι χρειαζόταν γιά νά σώσω τό βιβλίό, ἀλλά ὅ,τι χρειαζόταν γιά νά εὐτυχίσω. Ἡ ἀπειρη ἀγάπη γιά ἕνα πρόσωπο καί, ἰδίως, ὅτι ἡ ἀγάπη αὐτή μπόρεσε νά εἶναι δημιουργική, σχεδόν καλλιτεχνικά δημιουργική, ἀπορρόφησε τίς δυνάμεις μέ τίς ὁποῖες θά γινόταν τό βιβλίό. Δέν ἔγινε τό

βιβλίο γιατί έγινε η Λήδα. Τό βιβλίο έγινε τόσο μόνο, όσο χρειαζόταν για να γίνει εκείνη — καί να γίνουμε.